

VIURE EN LA POBRESA... QUE NO EN LA MISÈRIA

ALBERT LLORCA ALEMANY
Societat Catalana de Filosofia

Presentació

a) Segons *el Diccionari de l'IEC* (1995), tenim el següent:
La Pobresa indica: *escassetat del necessari per viure, desgràcia (de ser pobre).*

Pobre d'esperit: *pusil·lànim* [que *no és la perspectiva cristiana: que és Pobres en l'esperit (enfortits per Déu)*].¹
Per tant, *pobres en l'esperit* indica la protecció de Déu sobre l'home, diferent de *pobre d'esperit, deixats* de la mà de Deu.

Misèria: *nivell alt de pobresa* o cosa de poc valor.

Miserable: *digne de compassió per la desgràcia o mesquí.*

Misericòrdia: *compassió que empeny al perdó. I si és divina (la Misericòrdia divina, que és Déu com a ésser únic, que posa remei –diví– als pecats de les creatures).* Llavors, *Misericòrdia* vol dir ser compassiu, ser magnànim... i ser pacient amb les turpituds –i necessitats– humanes. També s'hi pot entendre la gràcia (que és sobreabundant) de Déu i la pietat que en resulta d'aquesta actuació divina.

1. «Feliços els pobres en l'esperit, perquè d'ells és el Regne del cel.» (Mt 5,3)

b) L'any 2023 va fer 150 anys del naixement de Charles Péguy (1873-2023: 150 anys) i cal tenir present que:

- Charles Péguy desconfiava de l'Església catòlica per tot el que diu. (Afegia Péguy a *Notre jeunesse* que l'Església defensava els rics. L'Església era de poca o nul·la mística). I fent referència a *De Jean Coste* el 1902 (*Obres completes en prosa*, editada el 1987), diu *que la misèria és a l'economia com l'infern és a la teologia*.

També afirmava Péguy que els «catòlics moderns» són els «cures» (el 1912) i que «la nostra misèria ja no és una misèria contínua. Aquesta és la veritat. Però avui tot es mou. Tot és diferent. Tot és modern... perfectament des-cristianitzat».

I. Fenomenologia de la pobresa

a) Pel que fa a les consideracions bàsiques de José Ignacio González Faus, cal tenir present el següent:

Fa una crítica a la Il·lustració,² critica els «èxits» de la modernitat, que són, segons González Faus, perillosos; assenyala que la Il·lustració fou una de les conseqüències de la modernitat.

Hi ha, així mateix, dues idees rellevants d'aquest autor:

- Les seves referències a la pobresa (mitjançant els *Evangelis*) i a Sant Ignasi de Loiola (en pro dels pobres).
- Les estructures socials (i econòmiques), que dominaren l'home al segle XIX (posava González Faus, com a exemple, la propietat privada).

b) La pobresa, la misèria i la Bíblia (AT i NT)

Deia González Faus que cal diferenciar l'Antic Testament del Nou Testament:

2. En un petit però famós opuscle parla d'«Abjurar la modernidad». *Quadern de Cristianisme i Justícia*, Setembre de 2002.

Sobre l'AT, en l'opuscle *Saviesa divina. Els pobres en els llibres sapiencials de la Bíblia*,³ l'autor indica que l'objectiu de la investigació és aplicar l'ensenyança bíblica a l'imperatiu de la defensa dels oprimits (els pobres), perquè la justícia no és només un moralisme profètic, sinó també un consell de savis.⁴

Els temes abordats en la pobresa requereixen tres nivells:

1. Primer nivell: *la manera de ser de Déu*: o sigui, qui és Déu? L'autor parla de la *misericòrdia fidel de Déu*, entesa com la forma de relació amb els homes desvalguts. L'autor hi posa en relleu que la força de Déu és essencial, que Déu ho és tot i que el pobre no serà oblidat.
2. En el segon nivell: *la manera d'obrar de Déu*: Déu estima els justos i protegeix els desvalguts. I posats a escollir, sembla que prefereix la justícia i el dret als sacrificis dels pobres.
3. En el tercer àmbit, *el coneixement des de Déu i «de» Deu és determinant*; la justícia, la saviesa i la profecia van alhora, així doncs, l'ésser humà entén que aquest món, tot i no ser just, és el món que Jesús anomenava «Regne de Déu» i on cal actuar per fer-lo més digne.

En el NT, la preocupació pels pobres es notòria: des dels *Evangelis*⁵ fins als darrers escrits del Nou Testament (l'Evangelí de Lluc introdueix una idea fonamental per entendre ser pobre: la pobresa està a *no compartir*). I el mateix

3. GONZÁLEZ FAUS, José I., *Saviesa divina. Els pobres en els llibres sapiencials de la Bíblia*. Cristianisme i Justícia, Quaderns, 227. Fundació Lluís Espinal, 2022.

4. *Ibidem*, p. 2.

5. A Mt 25, Lc 6, Mc 10, 1Tm 6-10, 1Jn...; a tots ells es posa en relleu la importància que hom dona a l'actitud dels rics davant la misèria i l'espoliació econòmica dels pobres: el diner és el gran mal humà que cal abatre.

sant Pau diu als corintis (en l'*Epístola als Corintis*) que en la celebració dels sopars –«àgapes»– no han de dormir-se i condemnar-se en aquest món, mirant d'atipar-se del que disposen...⁶

c) La «nova» societat: *El «desarrelament» i la «gravetat» de Simone Weil i la «fal·libilitat» humana a P. Ricœur.*

És obvi que des de la Revolució Francesa, el 1789, –i fem un salt històric molt elevat– a Europa les coses anaren un xic diferent, almenys en les declaracions: la trilogia de la llibertat, la igualtat i la fraternitat quedava prou bé, però fou, ja es veu, força insuficient.

Dit en termes revolucionaris i alhora personalistes, sobre la Revolució Francesa:

La llibertat ho és si l'altre també ho és (en tant que la meua llibertat no és possible sense que l'altre ésser humà permeti tal llibertat).

La igualtat i justícia, (l'altre, en enfortir respectuosament la meua llibertat –i no les «regles» o lleis per les quals ens sentim lliures–, se sent igual a mi i justament tractat).

La fraternitat (i som iguals en la diferència: aquí rau la plena llibertat, en el sentit que no hi ha d'haver obstacle per atendre i ser compassiu si cal, amb l'altre). Des del punt de vista social, quin grau de cohesió es pot aconseguir si només tracto els qui són semblants a mi?⁷

6. A 1Co 11, 30-34, els diu sant Pau que havent-hi pobres, el millor no és fer ostentació del que hom pot menjar i, en tot cas, que mengin a casa seva abans de sopar tots plegats.

7. La pregunta és òbvia: quina mena de vincle establim si decideixo tractar els altres que són com jo? Si no sé –o vull– superar els reptes de les diferències, per què serveix la nostra actitud? Vegeu què en diuen en Lc 6,32-34 i Mt 6,43-47 als seus respectius Evangelis.

L'organització del poder polític (l'Estat) a Europa es funda en aquesta trilogia institucional.

Però ha succeït el que podia preveure's, *però no pas evitar: que la llibertat és una mera autonomia i sota el control d'elements econòmics estranys a la persona, que la igualtat ho és formalment i parcialment per a uns quants (els rics); i que la fraternitat no pot superar els conflictes de la «nova societat» esdevinguda; és a dir, que la fraternitat, com ja deia John Rawls, no existeix en la societat liberal.*

El resultat, en definitiva, és que la llei no protegeix els pobres, sinó el sistema social i polític que l'origina.

I què en diu Simone Weil? Les seves propostes són en un doble registre: el d'*Enracinement* o *Echar raíces* (en la versió castellana) i el de *La pesanteur et la grâce* (en llengua catalana), en la traducció en català de *La gravetat i la gràcia*, apunten al següent:

A *Echar raíces*, Simone Weil exposa el problema greu en aquell moment (1942): *l'arrelament* humà, sigui en la vida social o en la vida més particular. En qualsevol cas, el que compta és *l'obligació* de l'ànima humana (direm el *deure* de cada persona) davant les *necessitats* d'aquesta, d'entre les quals cal dir que, segons ella, hom troba les obligacions interiors i els drets verificables i relacionals.⁸

De les catorze necessitats que l'ànima ha de gestionar, segons enumera Simone Weil, parlem de l'ordre de l'ànima, la llibertat, la igualtat, la responsabilitat i la propietat... i que

8. Jo parlaria dels drets humans, que definiria així: «Qualitat performativa (i òbviament universal) atribuïda a una persona (subjecte) o comunitat humanes que han de resoldre llurs necessitats». Convé llegir les primeres planes d'*Echar raíces* (Trotta, 1996), en què Weil estableix els vincles entre l'obligació i les necessitats. En qualsevol cas, val a dir que Simone Weil entenia que les necessitats que ella citarà i que caldrà resoldre obliguen a reconèixer-les com a tals.

interpretarem com a drets, dependents de les altres persones, i sense els quals té lloc el *desarrelament*.⁹

Què cal dir d'aquestes necessitats? Hom dirà que en el pensar de Simone Weil l'altre és essencial en el reconeixement que requereixen i que no són, com ella diu, cap caprici.¹⁰ *En conjunt, doncs, sembla que Simone Weil entén que el Dret Humà (DH) és possible i necessari sobre la base del deure moral per gestionar les necessitats que l'ànima sent*. Si no és així, com dèiem més amunt, ocorre l'inestimat *desarrelament* en terrenys no gens humans (economia, conquesta militar, via política, via cultural...).

Si ens movem en una categorització ètica, *el Dret Humà apareix en la sensibilització i reconeixement dels drets de l'altre que no puc trepitjar*, sigui perquè és un hàbit (o percepció-interpretació determinada) o una persona que, malgrat el seu tarannà poc empàtic, vull respectar (tractar-la, com a mínim, com algú que mereix poder exposar les seves raons...). Que haig de fer, llavors? (pregunta netament ètica). Primer de tot, vull saber *com puc actuar*, després *què puc fer* i finalment *què puc ésser*; fent referència a la «humanitat» de què som portadors.¹¹

9. A la segona part de l'obra, Simone Weil parla d'aquest problema. La pensadora tenia la idea d'implementar aquestes «categories» en la nova etapa de França, després del nazisme. D'altra banda, és sabuda l'opinió que Manuel Sacristán expressava sobre l'esmentat llibre (*Echar raíces*, llibre «difícil de pair», deia Sacristán, pròleg de Juan Ramón Capella, Trotta, 1996, p. 19-22).

10. *Ibidem*, p. 27.

11. *Humanitat* significa, aleshores, haver-hi formes, límits, i supòsits que no podem vulnerar; com la llibertat d'opció, la interpretació-orientació de la vida, la relació amb l'altre, l'apropiació de béns... sempre que no obliguin a ningú a seguir aquests patrons. Jo crec que Jaume Serra Hunter practicà aquesta noció d'*humanitat*, que hom pot entendre com un *procés d'humanització* (Vegeu la conclusió de la meua comunicació al VI Congrés Català de Filosofia de Manresa, de juny de 2023: «La cultura com a humanització a Jaume Serra Hunter»).

Al llibre, *La gravetat i la gràcia*¹², que és una recopilació de fragments seus feta pel seu amic Gustave Thibon i que recull aportacions seves dels anys trenta, Simone Weil fa afirmacions estranyes sobre Déu com a Creador de l'Univers:

- En l'apartat «El qui hem d'estimar és absent»¹³, parla de quatre testimonis de la misericòrdia divina al món, i en el darrer (l'absència de misericòrdia al món) sembla que presenta la manera humana a través del dolor de presentar Déu.
- Més avall, afirma Weil que *hem d'estimar el no ésser*, quelcom que ratlla el patiment o infern aquí: com un mena de presència de l'absència no actual en la vida humana, o *misèria del cor*.
- Després arriba a dir Weil en el llibre que nosaltres no som¹⁴, perquè només som misèria i aquesta és la imatge del món, i el pecat no és sinó el desconeixement de tal misèria. Fa la impressió que Déu és la nostra misèria inicial i per tant el contrast amb Ell mateix fa que no la coneguem (la misèria): i aquesta és el màxim pecat. De manera que som «pecaminosos», cosa que indica que, estant en la via de la pobresa, no hem de caure en la misèria per un acte renovat d'esperança: i aquesta és la nostra missió.

Pel que fa a Paul Ricœur, ens diu el pensador que, en referència a la fal·libilitat humana, l'ésser humà es manté en

12. Simone WEIL, *La Gravetat i la Gràcia* (trad. cat. de Pau Mateu de 2021), sobre *La pesanteur et la grâce* (amb recopilació de textos de Gustave Thibon sobre fragments dels anys 1932 al 1939).

13. Simone WEIL, *La Gravetat i la Gràcia*, *op. cit.*, p. 166-167. Els quatre testimonis són: el favor de Déu als éssers que poden contemplar-lo, la resplendor d'ells i llur compassió, la bellesa del món i l'absència de misericòrdia al món (*op. cit.*, p. 168).

14. *Ibidem*, p. 179.

l'aporia i tensió de la finitud i de la infinitud, com a expressió de la seva misèria.

1. Sobre tal misèria de l'existència humana, Paul Ricœur entén que no la comprendrem mai del tot, tot i saber d'ella, en tant que som éssers integrals en què la finitud es fa entenedora amb la infinitud... La filosofia no comença res, i menys encara la ciència...

2. És per això que el saber transcendental (com el kantianisme) no acaba mai: la *metodologia* no sap a on i per què som: aquesta és la misèria (infinitud i finitud).¹⁵

3. El pitjor és no voler reconèixer la condició humana dividida i maligna de l'home. Per tant: sí que sabem que *empobrim* allò que som; perquè som éssers que vivim amb altres éssers: *som comunitaris*.

En el seu llibre, *Amor i justícia*, Ricœur aborda com la justícia requereix l'estimació –en forma d'amistat– per donar-se: cal, *en lloc de la llei de l'equivalència econòmica, la donació total o economia del do*.¹⁶ Com a conclusió, cal dir (segons la meua opinió) que per Ricœur no som maldat; però sí que tenim i patim la maldat.

15. Paul RICŒUR, *Finitud y culpabilidad*, 1969, p. 209 (cap. IV, La fragilidad afectiva).

16. Diu Ricœur en el seu llibre *Amor y justicia*, obra de 1990, amb traducció espanyola de Domingo Moratalla de 2008 (Ed. Trotta), que «la conciliación entre la lógica de la equivalencia, ilustrada por la Regla de Oro, y la lógica de la sobreabundancia, encarnada por el mandamiento nuevo, se hace casi imposible, si siguiendo algunas exégesis, como la de Albrecht Dihle en *Die Goldene Regel*, se sitúa la Regla de Oro en la Ley del talión...» (RICŒUR, 2011, p. 48). Cal dir que cinquanta-quatre anys abans, Jacques Maritain havia parlat del bé de la comunitat, que passava per la fraternitat i per la *pobresa*: diu aquest autor (Maritain) que aquesta forma part de l'economia del do, que és una *pobresa relativa*, en què el suficient per viure s'assegurarà i el luxe quedarà desterrat (*Humanismo Integral*, en versió castellana, escrita el 1934 i publicada en original francès el 1936. Maritain, 1999, introducció. Heroísmo y humanismo, p. 32).

II. El conatus cultural¹⁷

Entenc per *conatus cultural* –resumint molt–: el toc humanitzador que pertoca a tota cultura, pel qual la persona humana ha de defensar-la. El conatus cultural, doncs, alimenta els drets humans (DH), el civisme i l’educació implicats. En un esbòs, tenim:

- Conatus cultural
- *Cultura conativa* (hi ha la veritat que ens dona suport i impulsa): per a la *defensa dels drets humans* (seguretat, tolerància-compassió, i sentit de la generositat).
  - *El civisme (o anticipació transcendental d’una persona amb d’altres; base de la convivència i rebuig de tota indiferència i incertesa)*, així com necessitat de viure amb altres, tot i les desavinences.
  - *Educació: pedagogia social –epistemològica– i justícia comunitària*. La resultant d’aquest tarannà «conatiu», són els *drets civils, socials i econòmics* (exemples humanitzats).

Per tant, el conatus cultural és un esforç per conèixer i conduir la nostra persona singular en la cultura on som.

17. Dit senzillament, afirmava en començar l’apartat Filosofia Personalista de la *Revista Calidoscopi*, núm. 52, de 2023, p. 8: «La noció de *conatus cultural* la pensem per afrontar els problemes humans que es plantegen en la vida humana». I afegia: «El *conatus cultural* és l’impuls vital que planeja en tot ésser humà, malgrat els condicionants socioculturals (polítics, econòmics, de seguretat...) que pesen sobre nosaltres». També cal veure i analitzar com parlen Jaume Serra Hunter i Joan Maragall del «conatus» spinozista i la seva aplicació cultural.

Les conseqüències són: la *fraternitat* (contra tota supèrbia), la *tolerància-compassió* (contra tota indiferència i idolatria) i el *sentit del perdó* (respecte de l'altre o consens amb l'altre, evitant radicalitzacions finites).

Conclusions

La qüestió genèrica, no ho oblidem, és *la vida com a pobresa i/o misèria*. I els drets humans, hi tenen res a dir? Jo crec que sí: perquè els *drets humans* ajuden a viure més humanament *evitant el desarrelament* (en expressió de Simone Weil).

En suma, a tall de corol·lari final, assenyalem els següents punts:

1. La pobresa es dona com a *procés de l'empobriment*, més que com a estat inapel·lable. Jo crec que ser pobre és una actitud humana.

2. El dret humà evita el *des-encontre humà* (el desarrelament o deshumanització) i avui parlariem de la *cultura war*.

3. El dret humà té valor perquè està *universalitzat* (i no simplement «globalitzat») ¹⁸ i l'Estat del benestar europeu no és la solució; però els altres modes d'Estat (més autoritaris) són pitjors.

18. A grans trets, es pot dir que la *globalització* implica: la polarització social, l'antropologia de la conflictivitat i la idea de la societat («socis») no com a comunitat, juntament amb el domini d'un sector social (potser ara és econòmic), la no fraternitat (o institucionalització de la persona i no dels individus) i la cultura no conativa. Davant tot això, s'alça la *universalització*, que remetrà al «conatus cultural».

Bibliografia

- GONZÁLEZ FAUS, José I. (1996) *Nuestros señores los pobres*. Vitoria: Eset.
- GONZÁLEZ FAUS, José I. (1997) *Derechos humanos, deberes míos. Pensamiento débil, caridad fuerte*. Santander: Sal Terrae.
- GONZÁLEZ FAUS, José I. (2002) *Abjurar la modernidad*. Barcelona: Cristianisme i Justícia [Quaderns 113].
- GONZÁLEZ FAUS, José I. (2022) *Saviesa divina. Els pobres en els llibres sapiencials de la Bíblia*. Barcelona: Cristianisme i Justícia [Quaderns 227].
- LLORCA, Albert (2022) *Charles Péguy ¿un místico socialista?* Madrid: Digital Reasons.
- LLORCA, Albert (2023) «La noció de “conatus cultural”», *Revista Calidoscopi, IEMC*, núm. 52, p. 18-27.
- MOUNIER, Emmanuel (1935) *Révolution Personnaliste et Communautaire*. Paris: Fernand Aubier, éditions Montaigne [Collection Esprit]. Hi ha traducció castellana: *Revolución Personalista y Comunitaria*. Madrid: Ed. Zero, 1975.
- MARITAIN, Jacques (1999) *Humanismo integral*. Madrid: Palabra [Original de 1936].
- PÉGUY, Charles (1992) *Notre Jeunesse. Œuvres en prose complètes*, vol. II. Paris: Gallimard [Original de 1910] (Traducció castellana: *Nuestra juventud*. Madrid: Ed. Nuevo Inicio, 2017).
- RICŒUR, Paul (1960) *Finitude et culpabilité*, vol. I. Paris: Aubier [Traducció castellana: *Finitud y culpabilidad*. Madrid: Taurus, 1969].
- RICŒUR, Paul (2005) *Ética y cultura*. Buenos Aires: Ed. Prometeo.
- RICŒUR, Paul (2011) *Amor y justicia*. Madrid: Trotta (Conferència amb el mateix títol «Amour et justice», de 1989).
- WEIL, Simone (1996) *Echar raíces*. Madrid: Trotta.
- WEIL, Simone (2021) *La Gravetat i la Gràcia*. Traducció catalana de Pau Mateu. Barcelona: Fragmenta.